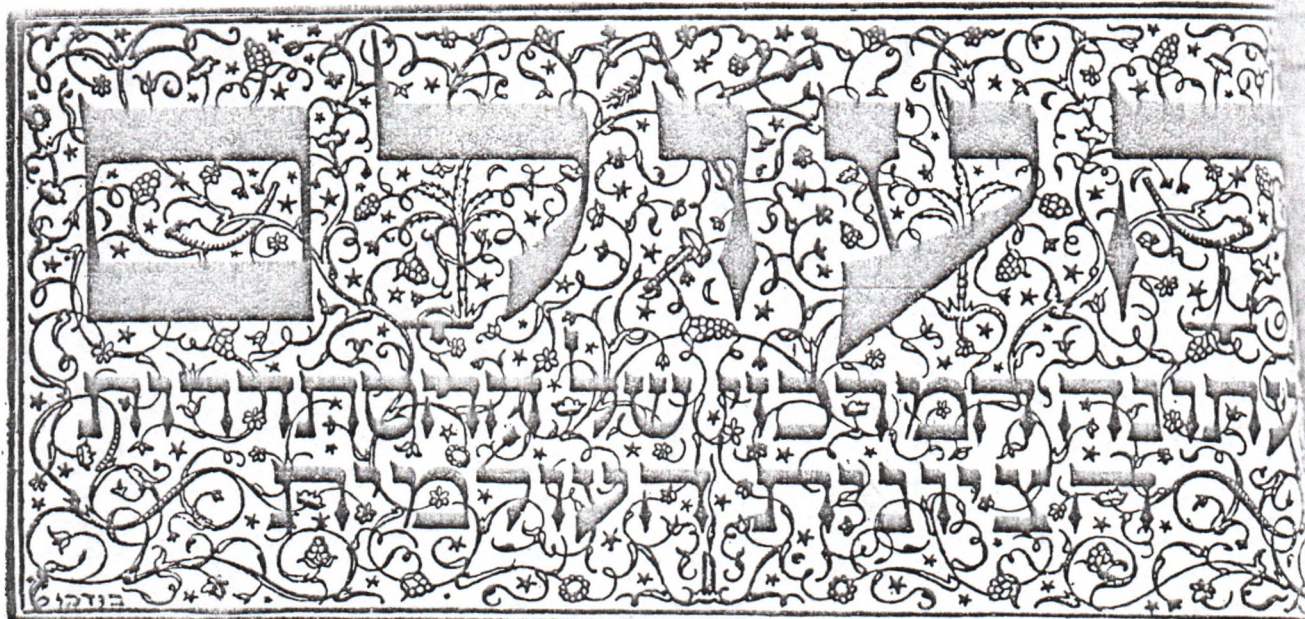

יוצא אחת לשבוע בהשתתפותו הסבועה של נחום סוקולוב.
העורך: משה קלינמן. **HAOLAM** **HEBDOMADA**

לון מ"א □□ לונדון, יום ב' י"ד תשרי תרצ"א LONDON, October 6th, 1930 □□ שנה שמנה עשרה

נ. ב. י. ל. י.

שאלת הלשונות בישראל

(מתוך הרצאתו ב"אהל יעקב" בקובנא, כ' אלול תר"ץ).

...הוצה אני להקדיש את דברי היום לשאלות הלשונות בישראל.

אלכם יודעים, כמה גדולה היא "רתיחת הרים", שהכניסה ידו לתוך חיינו. היא הרעילה פשוט את חלל עולמנו, והיא מפדית בבהינה הצבורית והן בבהינה הלאומית. והגענו בעצמכם: הם מכניסים כאן כל מיני אמביציות ופניות שלהם, ואף אחד לא טרח לעיין בשאלה זו עיון היסטורי טהור! והרי בעצמו יד און זה אלא הופעה היסטורית טהורה, ואי אפשר לעמוד ולהבהינה בלתי אם במיתודות היסטוריות בלבד. שכן כוח סוף, אינה אלא קטיגוריה היסטורית! ובידוע הוא, שהם וקיימים חוקים קבועים ומסוימים, ולפרקים הם גם חוקי הפועלים בשעת נטיעתה או עקירתה של שפה אצל כל אומה.

האומה הישראלית שינתה את לשונה הרבה פעמים במשך ימי הלשון הראשונה והסבועית אצל כל אומה ואומה היא זה. ואין זוכרים את ראשיתה, שהעם נולד יחד עמה, כשאי אפשר ידע על יום, שבו קבל אותה העם להיות לשונו; כשם שהילד נולד, אימתי נולד. ברם, רואים אנו אצל היהודים, כמו אצל מן העמים האחרים, והנה נפרשה פתאום האומה מעל לשון הלאומית הראשונה, החליפה אותה, כולה או חלקה, בלשון אחרת. או שהשאירה אותה כלשון הספר, ולמעשה דברה וחיותה בלשון אחרת. אצל היהודים, כאמור, אירע דבר זה הרבה פעמים. לא אחד חשב ומצא, שהיהודים החליפו את לשונם במשך ההיסטוריה שלהם שש עשרה פעם. איני יודע, עד כמה מספר הדיוק, אותו הסופר לא טיפל בשאלה זו כשהוא לעצמה, אלא בה רק אגב אורחא, ואין אני יודע עד כמה הוא בן-סמך לחלוצי דבר זה. על כל פנים ברי הדבר, שהיהודים שינו את לשונם כמה וכמה פעמים. בדרך נדודיהם על פני כל ארצות תבל מקבלים תמיד לשונה של אותה אומה, שהתישבו אותה שעה שהישיבת קבע או ארעי. וכשעקרו אחר כך את דירתם ונודדו יום אחר — החליפו שוב את לשונם, וכן חוזר חלילה. תמיד היה ליהודים "קיבה טובה", לעכל את הלשונות הזרות, וגם בהן מרוחם ולשונותן עד כדי לעשותן ל"שלהם". לחטיבה לגמרי, ואין ספק בדבר, שהענין טעון חקירה רצינית: מה מפני מה ואימתי עזבו היהודים לשון זו או אחרת, וכיצד את הלשון החדשה? לצערנו, לא נעשה עד עכשיו כלום בחקירה זו, ועדיין אנו הולכים ומתחבטים בשאלת הלשון מנקודת המפלגה או האיש היחיד, אבל כשם שאי אפשר לגזור מקרובם ולחטוב עצים במספרים, — בשגם לכל דבר יש חוק המיוחד לו, — כך אי אפשר לפתור פרובלימות מדעיות

במיתודות לא להן. אי-אפשר בשום פנים ואופן לעשות את שאלת הלשונות ענין של מפלגה. יש כאן לפנינו הופעה היסטורית טהורה, וכדי לעמוד עליה צריכים אנו להשתמש במיתוד היסטורית, ורק בדרך זו נוכל להגיע לידי המבוקש.

איש לא טרח למנות בדיוק, כמה לשונות החליפה כבר האומה העברית. המספר ט"ז הוא, כאמור, רק מקרי ואין לסמוך עליו. אבל טעות גמורה תהא זו, להחליט, שרק שתי לשונות, "אידיש" בלבד היו לאומתנו, היינו: זו האידיש שלנו ואותה המכונה הישפניזית. למעשה היו הרבה יותר. עוד עכשו מוצאים אנו שרידיהם של "ורגונים" הרבה. עוד לפני ארבעים שנה ספר נוסע אחד על עיירה אחת שבאיטליה, שיהודיה היו מדברים ב"אידיש-איטלקית". יש לנו גם עתה אידיש אמריקאית, ערבית, פרסית וארמית. עוד בימיו של רש"י היתה קיימת אידיש-צרפתית; ויש סברא האר מרת, שבימיהם של האלכסנדרונים היתה גם אידיש-יוונית, שנוצרה בה ספרות גדולה, בעלת ערך עולמי. בין היהודים שבקווקז רווחת גם "אידיש טוטית". והרבה מיני "אידיש" אחרים בוודאי שאבדו במשך הימים וגם זכר לא נשאר להן.

ובמדרומה, איפוא, שכדאי הוא הדבר ללמוד ולחקור, איזו הן הסיבות, שהכריחו את היהודים להסתלק מן הלשון האחת ולעבור אל הלשון האחרת. שהרי אין כל ספק בדבר, שבכלל זוהי הופעה טרגית בשביל אומה — להחליף כסדר את לשונותיה. כל זה הוריהו בחינת גלגול ממש: צריכים להעביר את הנשמה מגוף אחד לגוף שני, ועקירתה של אומה מלשון כלשון הרי זו בחינת גלגול של נשמה מגוף לגוף. גלגולים כאלה אינם עוברים בלי עניים נוראים. זהו פרוצס קשה וממאיר מאד, הכרוך ביסורים מרים ונוראים, והנשמה מפסידה אותה שעה הרבה משלה. והופעה טרגית עמוקה כזו צריכה להיות נידונה בכל החומר האובייקטיבי רק מנקודת ההשקפה ההיסטורית הטהורה, וחלילה לנו לעשותה מין "שאלת-יום", עם כל אותן הקלקלות והתקלות התלויות בה. זוהי שאלה היסטורית בלבד וכך צריכים לדון עליה ולשפטה. אכן, גדול כוח הרצון ויש בידו גם להכריע אבל כמה דברים אמורים? כשחור קי הטבע מסייעים לו. כנגד הטבע אין שום רצון שבעולם יכול לעמוד. הרצון מכריע רק בשעה שהוא מתאים לסדנציות של החיים טוריה. כנגד ההיסטוריה — לא יקום!

לצערנו, כפי שאמרתי, עדיין חסרים אנו אותה עבודת החקירה על גלגוליהן של הלשונות אצלנו. לעשותה על רגל אחת אי אפשר, כמובן — אף על פי כן, עד כמה שתספיק לי השעה, אשי תדל לשדי בה נרגא. ואפשר נגיע סוף סוף לידי איזו מסקנות שהן.

בתור סופר אינני חשוד על אי-אובייקטיביות בשאלה זו. מימי לא הייתי בין המתנגדים לאידיש. אדרבה, היו ימים ואני עצמי כתבתי באידיש. מעולם לא התערבתי במלחמת הלשונות, ומשום כך אין לי אמביציות אישיות או מפלגיות. במצפון טהור יכולני לטפל בשאלה זו. רק ההיסטוריה ונסיבותיה ישמשו

והיא חוזרת לבית אביה. כך כנסת ישראל, כשבע עשרה שנים
וגרש אותה, היא חוזרת לבבל, ששם היו מדברים ארמית.
בבד בימי בית שני דברה כל האומה העברית שבארץ
רק ארמית. ולא עוד, אלא שאפילו כל השטרות היו נכתבים
בית. ויש מהם שהגיעו אפילו עד ימינו ויש בעזרתם הארמית
הכתובה והגט. הלשון העברית שלטה רק בחוגים העליונים
האינטליגנטים והסנהדרין, בכתבים הרשמיים ובדרשותיהם
החכמים. אבל דרשות אלו היו ניתגמנות לארמית, כדי שיהיה
העם, ולא המון העם בלבד דבר ארמית, אלא אפילו תלמידי
שבדור; ורבים מהם גם כבר שכתו פחות או יותר את
העברית; כמו שמצינו, שאמא דבי רבי היתה מבארת ויכנה
לתלמידיו מלים עבריות, שנעלמה מהם פירושו והוראתו.
עד כמה נשתרשה הלשון הארמית בימים ההם בחיי
בארץ ישראל, הרינו למדים מן החפירות השונות, המגלות לנו
תעודות וכתבים, מן הזמן ההוא שהם כתובים ארמית. הארמית
הדרה עמוק לתוך נשמתו של העם והשתלטה שם שלטון נגד
אמת, גם הלשון העברית לא חדלה אפילו אז להיות גם היא
הדבור; אבל רק במדה מצומצמת; רוב מניינה של האומה
ארמית.

ובשגלו שוב בני ישראל מארצם ורבים מהם הלכו למד
ששם משלה בזמן ההוא לשון־מדינה אחרת, — אף על פי כן
בו לדבר שם ארמית, והה"תלמוד" בחלקו הגדול נכתב —
אומרת: נ ד ב ר (שהרי היה אז עדיין רק תורה שבעל פה) —
ב א ר מ י ת.

אמת, אין להפריז על המדה בנוגע לחלק זה של התלמוד, שר
ארמית. סוף סוף רובו הגדול של התלמוד נאמר ונכתב
בעברית; כמו: המשינה, התוספתא, הבריות, ורובן של הירוש
והדרשות. מכל מקום אין להכחיש, שהארמית תופסת מקום נכבד
בתלמוד והרבה שם יסוד חשוב ועיקרי. ומכאן ראיה לאותו
ניכר והחשוב, שתפסה הארמית בחיים היומיומיים של יהודי
ויודעים אנו, כי הגיע הדבר אפילו לידי כך, שהחל העם מזהין
התורה במקורה, בלשון העברית, ומוכרחים היו להעמיד בזה
קריאת התורה בבתי כנסיות מתורגמנים, שיהיו מתרגמים את
התורה לקהל בארמית.

ונשתרשה האומה העברית בלשון הארמית כל כך, עד שהיה
כה לגרר אותה אחריה לכל מקום שנדרה, ואפילו לארצות, שר
שררו לשונות אחרות. וכך אנו מוצאים את היהודים מדברים ארמית
בארצות ערב וספרד, אפילו בשעה שלשונותיהן של אותן הארצות
התחילו כבר תופסים מקום באומה. במשך תקופה ארוכה ושלמה
של אלה, או אלה ומאיתם, שנה החזיקה האומה העברית בלשון
הארמית ולא הרפתה ממנה בכל הזמנים הללו. ועוד בימים
הנאונים הוסיפו היהודים לדבר ארמית, אף על פי ששפת המדינה
היתה ערבית. שכן מצינו אצל רב האי גאון, שהוא מבאר את
המלה "שינא" שבתלמוד לא במובנה המקובל: תלמיד דת
שמן וחריף, אלא במובן: "אדם בעל שנים אדונות", שם
משמעה בארמית, והוא מביא לראיה את המון העם בדורה, שר

לי נר לדברי. בשגם שאלה זו צריכה ויכולה להיות נידונה אך ורק
מתוך הפרספקטיבה ההיסטורית, — ומן העבר נקיש על העתיד.

ובכן מעניין לדעת, אם שאלת־לשונות זו של ימינו הראשונה
היא בחיינו ההיסטוריים ונתגלתה רק בעשרים השנים האחרונות
בלבד, או שגם בתקופות הקודמות, בכל שעה של חלופי לשונות,
היתה שאלה כזאת צפה ועולה בעולמנו היהודי? ההכנסו גם אז,
בתקופות הקודמות, הכרה ורצון לתוך שאלה זו, שמכניסים אותם
עכשיו? האם ישנם שרידים ממלחמות־לשונות כאלו מני אז
ועד עכשיו?

עד כמה שיריעתי מגעת, אין בספרותנו הרבה שרידים
כאלה. עד כמה יש להסיק מזה, שלא היתה שאלה כזו קיימת
בכלל בעולם היהודי, — קשה להגיד. אבל בנוגע ללשון אחת יש
ויש אי־אילו ידיעות ורמזים על דבר מלחמה כזו מסביב לה;
זוהי הלשון, שהיתה קרובה הרבה ליהודים; כוונתי: הלשון האר
מית, שהתחילו היהודים מדברים בה עוד בימי בית ראשון. בספי
רותנו הישנה יש רמזים שונים, המעידים על זה, שבחוגים שור
נים התחילו, כנראה, להתבדל יחסים לבביים ללשון הארמית.
לא להם אנו מוצאים בתלמוד מימרא כזו: "אל יהא לשון
סורסי (ארמית) קל בעיניך". מאמר זה מעיד גלוי על יחס של
כבוד וחבה ללשון זו, והד של קורבה לבית ונפשית מצלצל
מתוכו. מצד אחר אנו פוגשים ביחס של זלזול ושלילה אליה. וכך
מכריז חכם אחד ואומר עליה, ש"אין מלאכי השרת נזקקין לה,
מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי"; לאמר: שזוהי
שפה נמוכה במעלה. והכס אחר תוהה ושואל: "בארץ ישראל
לשון סורסי למה? או לשון קודש או לשון יוונית"? מפני
שבזמן ההוא ארץ ישראל תחת ממשלתם של היוונים, ואין
החכם הזה רואה כל טעם לארמית, שאיננה לא הלשון הלאומית
ולא לשון המדינה. כיוצא בו שואל חכם שני: "בבבל לשון ארמי
למה? או לשון הקודש או לשון פרסי"? לאמר: מה טעם יש
ללשון זרה זו בתנאי החיים האלה? מה נפשך: או לשון לאר
מית אי לשון המדינה? דוגמת אותם היש־אומרים שבימינו:
"עברית או רוסית". על כל פנים רואים אנו, שנתחלקו הדעות
בנוגע ללשון הארמית, שהיתה אז לשון־הדבור של האומה העב
רית. הללו מזכים אותה והללו מחייבים אותה.

בין כך ובין כך, זוהי עובדה ואין לסתרה, שהלשון האר
מית נשתרשה בישראל מימים קדמונים והכתה שרשים חזקים
בחיי האומה. עוד בתורה אנו מוצאים את רשומה, כמו: "יגר
שהדוא"; ואחר כך בנביאים שונים. ולא עוד, אלא שמוצאים
אנו ספרים שלמים של נביאים, אמורים ארמית; כמו: "דניאל"
ו"עזרא". מכאן ראיה, שבימים ההם נתפשטה הארמית מאד בעם
ושפכה את ממשלתה גם על ראשי האומה ובוגיה. עד כמה היתה
הארמית שגורה בפי העם עוד בימי בית ראשון, יעידו דברי האג
דה, שבני ישראל גלו לבבל, מפני שדברו שם ארמית, שהיא קרר
בה לעברית והיתה ידועה לאבות. והתלמוד מבאר, כי
בדרך משל: למה הדבר דומה? לכלה שבעלה כעם עליה וגרשה,

א. ז. א ש כ ל י

התן דמים

(סוף)

החזון הוא קודם לכל יצירה אמנותית. האמן תוהה חזון בתוך מס'
גרת הנושא, תמונה או רגש או פעולה, ומתרשם ממנו. אמן האמת משי'
תל עם זה להשתחרר מן התפיסה הסובייקטיבית בשעה שהוא נגש אל
עבודת היצירה ובוהן והולך את תומר ויצירתו מתוך אובייקטיביות.
כלל זה החשוב לכל האמנות לסוגיה, ובתוך זה גם לספרות לסוגיה —
ושאין לערבנו בתביעות אידמיות — חוק הוא ליצירה היסטוריסטית,
והעדרו מורגש ביצירות העבריות מסוג זה. בעצם הוא־הדין אף ליצירה
מתיו ההווה: אסור לזיוף את ההווה. — אלא שכאן אין הזיוף נראה
תמיד לעינים, מתוך שלכל אחד ואחד מאתנו יש תפיסה סובייקטיבית.
השלד העובדתי, שאותו הקרים הזו צבעי תמונותיו, הוא: משה
יוצא את מדון והולך למצרים; מרים היא אשה מדינית; בדרך הם
עוברים במלון. אלהים רצה להמית את משה. — וצפורה ראתה את
האבלים בהופיעו, ותכן לרוחו, כי אמנם במולה את ערלת בנה הרפה
ממנו.

הזו לא שכת את הפרטים הללו, קטעי הספור שנשארו בתורה ויוצר
רקונסטרוקציה של כל הספור מבלי לחמוא לפרטים הנותרים.

מזכר. שרב. תוסר מים. משה פרש מאשתו ובדד ירכב על גמלו בראש
הכבוד. צפורה, בת הכפר, הרועה, אימה נופלת עליה; השרב והמדבר
עוררו בה פנטסיה חולנית והיא בודדה, בלי אם, בלי גואלת הולכת לארץ
נכריה, לארץ מצרים, ארץ האגדה, ששם נחלו מים ושם נשים
מתוללות, נשים יפות, נשים לרוב, נשי חטא, נשי קריה. והנה
בעלה משה הולך למצרים לקחת לו אשת אחרת עליה. כי על כן פרש

ממנה. בדרך, בשרב — תמונות מתעות. בחלומה, בהתעלפותה — אהיה
בא אליה. פעמיים בא אליה האלהים. היא תמות. לא, לא תמות. כי
אלהים, האל הור, אלהי בעלה, ירד משמים ויבוא אליה. רק טעלה בך
לה ולא בה האשם. והם בדרך במלון — בין העצים מחלכות חיות האגדה
שיפה תדען בת כהן הרועים, וסער ורוח — ואלהים בא. אלהים סמ
למשה מצפורה, ויבקש המיתו, וצפורה, בין המצרים, מטיה
בעלה: הוא מקריבה לאלהים קרבן לפיוסו, את ערלת בנה, את דם נני
כאמור, יש לנו ביצירה זו, בעצם הראשונה בספרות העברית
וצבעים בספרות בכלל, גישה וישרה אל נושא תנ"כי, אל נושא קדום. ו
פחד הזו לגשת אל הנושא בהבנה ובדעת ולא ירא לראות את הסימן
ליוסמוס המיתי במקום שהוא סימבוליוסמוס של מיתוס. הסתמך על יצ
רות בעלי המדרש, שמחם לקח את לשונו — שהוא בתיחורו, לשון סי
חדה, הציח מקראית הציח מדרשית, כלשון המעבר שבספרי מקרא ה
רונים — ומחם למד תפיסה וישרה של פנטסיות־קדומים. הלשון ה
לשון התמונות, בתוך מסגרת הזמן והנפשות.

קשה המדבר.

נוה רע.

מפני שהוא נזה רע

לא רצתה נפשה לילך ולא לבה לירר.

אז ירדה גם הלכה.

לא, לא לבה הלך

מה דרכו למצרים, רגליו יורדות מדבר?

כאב אין לו עליה, מה ממנו יחלך

לחוט אחר מצרים, כנחש אחרי השום,

כאב אין לו עליה, מה ממנו יחלך

לא רצתה נפשה לילך ולא לבה לירר.

לא, לא לבה הלך

הוא על דבר הארמית. ה"תלמוד" היה ל"ספרהחיים" לאומה
המסדר והממדיך את החיים היהודיים. והיתה סגנונה
התלמוד ל"ספרהעם", לדבר שווה לכל נפש, לספר של
איש בישראל. אבל ביתים בא הפזור הנורא, והיהודים
צריכים וחות השמים, ונעשה בלבול של לשונות בישראל.
שחלקים גדולים של האומה לא יכלו שוב להבין חלקים

הוא על דבר הארמית. ה"תלמוד" היה ל"ספרהחיים" לאומה
המסדר והממדיך את החיים היהודיים. והיתה סגנונה
התלמוד ל"ספרהעם", לדבר שווה לכל נפש, לספר של
איש בישראל. אבל ביתים בא הפזור הנורא, והיהודים
צריכים וחות השמים, ונעשה בלבול של לשונות בישראל.
שחלקים גדולים של האומה לא יכלו שוב להבין חלקים

גם התמונות והרעיונות אשר צפורה רואה בתווך וכך תספיק
למחשבות דבריו התרוממים כלשונם וכלשון אוריהם. כך גם הרגשות
הנכבדים. כך גם השירים אשר שרה צפורה בדרך וכך סגנון הזכר
העלום על לבם מתוך יגונה. סגנון-סגנון לתודת וכולם פרי צפור
תווך הזה.

ידועי את הוזה על דעוזה לגשת גישה זו אל נושאנו, אעריצו גם
 ידועי, בעד מה ש ה ת ס י ר. ידע הוזה לכתוב את כל הספור
 ידועי האמן שמר עליו ודוזהירו מנגוע במשה. וגדולה היתה הסכנה
 ידועי לננות את בנין היצירה בלי משה.
 ידועי לזון כאן בתמונות. כל תמונה ותמונה שלמה היא במס-
 ידועי המבנים ובצורתה התיספורית.

שני פרסם את "של מבו", נמצאו מבקרים שספלו בספרו
 יום מתחינה ארכיולוגית. מה עשה פלובר ? הלך ופרסם את
 עם הסדני שבו השתמש, גילה את החומר הארכיולוגי שהיה
 חינו ופתח בווכח של ארכיולוגית. אינני סבור, שיצירה אמר
 נאה למקורת של דקדוקי פרופיסורים. ואף על פי כן מעולת
 יצירה, שהיא אמת, כלומר: ש י כ ו ל ה להיות עובר
 למרשית. בקראי "חתני-דמים" לא השתחררתי כל עיקר מראיית
 הארכיולוג ולא מצאתי אף פרט אחד שלא יתאים אל האמת
 שנית ואמנם ישנם ביצירה זו של הזו הרבה פרטים שבחפיסת
 ההיסטמבוליוזמוס של התקופה ההיא, המראים לא רק על עיון
 נמר, אלא אף על דיון מדע מ שלו. אינני יודע אם
 החשבון לעצמו, שפעמים והוא מ פ ר ש את הסימבוליוזמוס
 בדרך מ שלו, ושכדאי היה שהארכיולוגית תדון בפרו
 כ ואולם, ברור לי, שלא זו היתה כוונתו העיקרית ואף לא
 "ו תמכין ועיין ויבין".

1447 חטים לתוך ביתו ועלה לרגל, ובשובו מצא אריות מקיפים (שם). ועוד כמו אלה.

גם יוסף בן מתתיהו השאיר לנו רשמים מהעליה לרגל. שהיו ימירתסיסה ומרד, היה בכ"ו רב מספרם של העולים. החג היו נהפכים, לפרקים, למימהומה (מלחמות א. ה. ג. א. ו. וכשצטטוים עלה על לוד לכבשה, מצא, "כי כל העם עלו אל שלים לחוג את חג הסוכות" (מלחמות ב', י"ט, א'). וכך היה עדות יוסיפוס כמה וכמה פעמים, שעלו בהמונים ירושלימים.

כך היה בימים שישראל ישב על אדמתו. ברם, עם הזמן המקדש והתחלת הגלות פסקה, ביחד עם הבאת הקרבנות ורבים, גם העליה לרגל בהמונים. אמנם לעולם לא פסקה העליה לחלוטין. גם אחרי החורבן אנו מוצאים את רבן גמליאל, רבי אידין בן עזריה, רבי יהושע ור' עקיבא עולים לירושלים. ובכואם ר' הבית ראו שועל יוצא מקודש הקדשים (מכות כ"ד). אה"כ הייתה עליה לרגל גם למרכוזים החדשים: "היה מעשה ועלו בני עמי שלש רגלים ביבנה" (חולין מ"ח, א'); וכן "מעשה בארץ שהתיר את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה לרגל" (נדרים כ"ג, א'); וכן מספר ר' יהודה בן אלעאי, שעלה לרגל בפרוס הפסח ובעצרת (מנחות ס"ח, ב'); גם שתי עליות אל קרן, כנראה, ביבנה. וכן אנו מוצאים, כמעט, בכל הזמנים ובהתקופות את העליה לרגל. אולם נושאנו מצטמצם בעליה לרגל בימי הביניים ולאחריהם. ויותר מזה: עליה לרגל במובן החדש והמצומצם של המלה הזו, כלומר: העליה בימים קבועים, כשכבר ראינו, קבלה עליה זו לאחר חורבן הבית צורה אחרת לגמרי. אמנם עלו לרגל גם לירושלים, אך עיקר העליה התבטאה בבית והשתתחות על קברי אבות וצדיקים. עם החורבן הלאומי כמעט העליה דמות וצורה הפוכות מזו שהיתה לה קודם. לא ימירנוס לא ימי שמחה וצהלה היו הימים האלה, אלא ימירתפלה ותהיכה ובקשה לחידוש הימים מקדם.

אילו מקומות שמשו לעליה לרגל בימי הביניים ולאחריהם? כפי שנראה שמשו, בעיקר, מקומות אלה: ירושלים, חברון, רחל, רמה, מירון, כפר ברעם, צפת — וגם בעבר הירדן (הר הרקיע).

ירושלים. עוד באגרתו של בן-מאיר, בר פלוגתיה ר' סעדיה גאון (משנת 921), אנו מוצאים שהיו מתאספים היותים בחג הסוכות לחוג את החג, "ותפילתונו עליכם תדוה" וקני יקר שלכם בהר היותים מול היכל ה' מקום הדום רגלי אידין ועל שער הכהן ועל שערי מקדש ה' בקבוץ כל ישראל לחוג את חג הסוכות". מתוך מכתב מראשי עדת ירושלים (משנת 1184) יש לנו ידיעה, כי הר היותים שמש, "כמקדש מעט", "בהקבץ את בית ישראל אל ירושלים בחודש תשרי, הוא ירח האיתנים, לרגל אבניו, לחונן עפרותיה, לסוכב על השערים, להשתתת בתחין ובתחנונים". ובאופן מיוחד יצוין במכתב זה, שעל הר היות התפללו בעיקר, "בימות החגים מול היכל ה' ביום הושע נא. הם יברכו כל בית ישראל". והרמב"ן במכתבו (משנת 1268) למ נחמן, מודיע לנו: "כי רבים באים לירושלים תדיר אנשים ונשיא מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ, לראות ביהמ"ק ולבכות עליו פה ידובר על עליה לארץ בלבד בלי קביעת זמנים מסוימים. אז בהיות והעולים הם מחוץ לארץ, ברי הוא, שעלו לארץ בעיקר לראות חג ומועד. ואמנם החוקר הא"י הראשון, ר' אישטורי הפרחי (משנת 1322), שחי 54 שנה אחרי הרמב"ן, מודיענו, כי אנשי סין ורוב דמשק, צובה, מצרים ואסכנדריה היו נוהגים, "לעלות לירושלים בחגים ובמועדים" (כפתור ופרח, הוצאת לונז, עמ' קכ"א). לא ריו, כמעט, שאין לנו ידיעות על העליה לרגל לירושלים בימי ההגות לזה משום שהנוסעים כתבו בעיקר רק על קברים. אמנם ברור, שהא"ה שעלו לא"י וביחוד לירושלים, עלו דווקא בימי החגים. ותוהה המקום היו עולים בחגים להר היותים, לכותל המערבי, וכן אלה גם לקבר שמעון הצדיק (כל"ג בעומר).

חברון. עיר-האבות משכה אליה את לב יושבי א"י וביחוד את לב העולים מארצות הגולה. בעיקר היו עולים (והיום כך) בחודש אלול. אולם אחד מתלמידיו של ר' עובדי מברטנורא (1495) מודיע לנו על עליה לרגל לחברון בחג הסוכות ועולי הרגל היו מחו"ל; וז"ל: "ושמעתי, כי בימי חג הסוכות באים הנזה יהודים ממצרים ומדמשק והולכים לחברון, וילכו לבני — ואז אעלה עמם גם אני".

קבר רחל. העולים לחברון היו באים מירושלים. ויש הוא, שבררך היו עוברים על קבר רחל ומתעכבים אצלו. העלי לקבר רחל היתה, איפוא, בעיקר בחדשי אלול ותשרי. הודעה מהח"י"ר (ר' יצחק הילז) מודיע לנו, שיחודי חברון היו הולכים ביום הכפורים לקבר רחל. העליה לקבר רחל בהמון נמשכת עד היום הזה.

רמה. מקום-קברו של שמואל הנביא ברמה זכה לעליה לרגל בכל הזמנים. העליה הזו היתה ברוב עם ומאוצות שונות עלו למקום זה בכ"ח באייר. יום פטירתו, לפי המסורת. ר' יצחק ו' אלפי

להוציא מלכם של טועים — שלא יעמידו את התרגום במדרגה אחת עם המקרא — ותקנו: "שנים מקרא ואחד תרגום", לאמר: שמתחלה צריכים לקרוא ראשונה דווקא את המקרא, אף על פי שהצבור לא ידע פירושם של הדברים; ורק אחר כך תרגם אותו המתורגמן לארמית; ולבסוף, כשעמד הקהל על כוונתו של הכתוב, חזרו וקראו את המקרא במקורו, כדי שילמוד הצבור את הכתוב גופו ויחרתו הדברים בלבו בלשון העברית. רצו החכמים להראות בזה לעם, כי העיקר הוא הקרא, הכתוב בלשון העברית, והתרגום רק טפל לו. על ידי כך נקדשה הלשון בעיני העם והיתה ללשון-קודש. ולא נחה עדיין דעתם של חכמים עד שגזרו, כי אסור לו למתרגם להגביה את קולו יותר מהקורא. וכל זה כדי למעט דמותה של האר-מית ולהרים קרנה של הלשון העברית ולעשותה עיקר ויסוד. ונעשה הדבר למנהג בישראל עד היום הזה, שהמקרא במקורו העברי צריך להיות נדפס באותיות גדולות ומאירות עינים והתרגום הארמי — באותיות ועירות ודלות. וכל זה למה? מפני שחששו, שמא סוף סוף יעשה בזמן מן הזמנים התרגום עיקר והמקרא טפל, ונמ-צאת על ידי כך הלשון העברית נשפלת ונעשית שניה במדרגה; עמ' דו ותקנו סייגים וסייגים לסייגים. — והכל כדי לשמור על נשמתה של האומה!

וכל אותה היצירה הגדולה בארמית, שלא ניתרגמה לעברית, מה עלה לה בסופה? שום שריר ופליט לא נשאר לה. זכר אין לה — אפילו בספרים. הכל הלך לטמיון, כאילו לא היו לעולמים! והרי נתחברו בארמית ספרים גדולים וחשובים, שהיו ראויים להשא-ר לדורות. היכן הוא, למשל, הספר, "מקור חיים" לרבי שלמה בן גבירול, שניתרגם ללטינית גרועה ולא ניתרגם לעברית, והיכן עקבותיו באומה הישראלית? והוא הרי היה ספר גדול וחשוב, והיתה לו הש-פעה כבירה על הפילוסופיה הנוצרית של ימי הביניים! ואילו על הת-פתחותה של האומה העברית לא היתה לו שום השפעה.

(סוף יבוא)

מ י כ א ל א י ש - ש ל ו ס (ירושלים)

העליה לרגל בא"י בימי הביניים

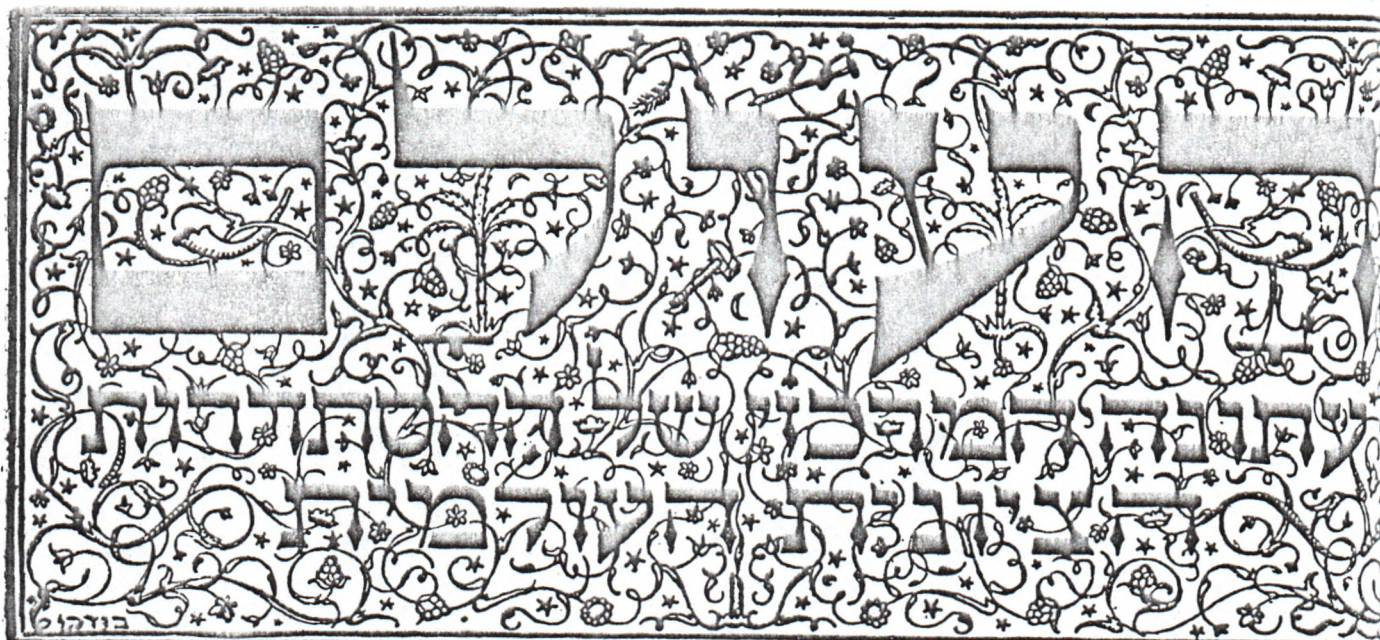
בזמן שביהמ"ק היה קים היתה העליה לרגל נעשית ברוב עם ובחגיגות יתירה. מכל קצוות א"י היו מתאספים ירושלימה לקיים מצוות התורה, "שלש רגלים תחוג לי בשנה" (שמות כ"ג, י"ז).

בספרות התלמודית נשארו לנו אגדות יפות בדבר העליה לרגל, שמהן אנו לומדים כי רב היה מספרם של עולי הרגל (פעם אחת עלו כל ישראל לרגל לירושלים, תענית י"ט); וכן מספר רות לנו האגדות על הנסים והנפלאות שקרו לעולי הרגל: שני אחים עשירים היו באשקלון ושכניהם הנכרים חכו בכליון-עינים לעלייתם לרגל לירושלים, למען יוכלו לקחת מהם את רכושם. והאחים אמנם עלו לירושלים אך זממת השכנים עלתה בתוהו. כי הביא הקב"ה מלאכים בדמותם ולא ידעו השכנים את צאתם מאש-קלון. וכשחזרו מירושלים הביאו מתנות לשכניהם. וכשנתאמתה לשכנים עלייתם ברכו לאלהי ישראל (שהש"ר ז'). ופעם אחרת קרה שאחד שעלה לרגל שכח לנעול את דלתות ביתו, וכשחזר מצא נחש קיטור בטבעות דלתותיו (שם). ושוב אחד שכח להכניס כרי של

של יצירה פלסטית. רק בסופו הוא נעשה נרוזוי קצת. השפיעת עליו התמונה, כנראה, וגמר מתוך רעש.

כדאי לאמור עוד מלים אחדות בנוגע ללשון. ראיתי מתרעמים על קשיו הלשון ועל המלים שאינן מצויות, ש"צריך לחפשן במלונים". בעצם, "חתן-דמים" אינו יצירה פופולרית כשם שיצירות הומירוס, וויר-גיליוס, אווידיוס ודנטה אינן פופולריות. לשון של אלה אינאפשר לה שתהא פופולרית, וודאי אין המחבר אשם בכך, שאחרים מוכרחים לעיין במלונים.

בעצם, אותה לשון קשה ומלים שאינן מצויות אינה אלא שאלה של דיוק בלשון. הרי זה ההבדל היחיד שבין הלשון "העשירה" של עם תרבותי והלשון "הדלה" של עם מתוסר תרבות, בין הלסקיון של ק"ן מלים אשר לאבר הרוסי ובין לשון האינטליגנט מרובת הגוונים, הבדל של סכום השגות ושל אפשרות גוון ופרוט בהבעתן. ואל נשלה את עצ-מנו, אמנם הלשון העברית אינה דלה במקורה, אבל לשון ספרותנו החדשה רחוקה מן העושר רחוקים אנו עדיין מאד מן הגוון הטבעי, שאנחנו יודעים בפעולות, בפרט בפעלים מופשטים, ואפילו בגוון צבעים, אורות, צורות וכו'. ואלו לא בא "חתן-דמים" אלא למען הדיוק הלשוני שבו, המחייב את רוב הסופרים העברים — דיוגן. אולי אפשר לדון בברור פרוש מלה זו או אחרת — אלא שזו היא שאלה לפילולוגים שידונו ביצירה זו לעתיד לבוא, וכשתהיה היסטורית. ועוד הרבה יש לדון. אלא שאני לקווים הראשונים בלבד התכוונתי.

יוצא אחת לשבוע בהשתתפות הסכועה של נחום סוקולוב.
 העורך: משה קלינמן. HAOLAM "HEBDOMADAIR

לוק מ"ב □□ לונדון, יום ב' כ"א תשרי תרצ"א LONDON, October 13th, 1930 □□ שנה שמנה עשרה

ת. נ. ב. י. א. ל. י. ק.

שאלת השונות בישראל

(מתוך הרצאתו ב"אהל יעקב" בקובנא, כ' אלול תר"ץ.)

(סוף)

ועו וראו: לא רק ספרים בלבד, כי אם גם חלקים שלמים
 אומה הלכו לטמיון והיו בלא היו, — משנתגרשו מהלשון העברית
 קחו למשל, את היהודים שבאלכסנדריה של מצרים בימיו של
 זו היתה תקופה רבת הערך והחשיבות. היהדות האלקסנדרי
 נדה במדרגה גבוהה של התפתחות. לפילון היתה השפעה
 אפילו על הדורות המאוחרים. השיטה הפילוסופית שלו
 היתה הרבה גם בין האומות האחרות. אבל בני דורו כבר
 לא הלשון העברית וסגלו לעצמם את היוונית. תרגום התורה
 (תרגום השבעים) יותר משנעשה בשביל תלמי המלך נעשה
 בשביל היהודים עצמם, שהיו זקוקים לתרגום, בשביל שנת
 נגר מן המקור ולא ידעו אותו. גם פילון עצמו לא היה בקי
 העברית. הם דברו וכתבו ויצרו ביוונית. ומה עלה להם
 היהדות האלקסנדרינית כולה כמות שהיא הלא כה
 יד בשביל לנו? לא נשאר הימנה שריד ופליטה, ואין אנו
 אפילו, להיכן אבדה. קבוצ גדול של מיליונים יהודים אבד
 האומה העברית, אבד על כל יצירתו, ורשומו לא ניכר
 עד היום הזה. והכל משום שנקדשו מעל שפתם הלאומית,
 העברית, ונשתעבדו ללשון זרה.

הרמב"ם כתב אחדים מספריו בערבית. אבל חושו הלאומי
 כי את ספרו החשוב ביותר צריך הוא לחבר בעברית דווקא.
 עמו אומר, כי בחבורו, "יד החזקה" הוא מתכוון לעשות את
 "יד" ראוי בשביל כל האומה, ולפיכך כתב אותו עברית. את
 הפילוסופיה כתב ערבית, מפני שהם היו מיזעדים רק בשביל
 הסגולה בלבד. אבל כל ימיו היה מיצר ודואג על כך, מפני
 כי סופה של ה"אידיית-ערבית" להשתכח מישראל ועתידים
 לעבור ולהבטל מן העולם היהודי. ובאחד ממכתביו הוא
 נפשו ומגלה את אשר עם לבבו והוא כותב: בני, יודע אני
 דא שחטאתי לעמי ומתפלל אני לך, כי יזכני להשיב את
 ללעליה ולתרגם את ספרי ללשון הקודש. אבל הוא לא
 ידע בעצמו המתרגם לספריו. אך הוא עמל ויגע, שאחרים
 אותם. בעצמו יגע ומצא את המתרגם לספרו, "מורה נבוכ
 חזק את ידי אבן-תיבון במלאכתו, בעצמו השגיח על העבר
 לא נח ולא שקט, עד שהשאיר את ספריו ירושה לדורות

הרמב"ם בלבד כך, אלא גם אחרים כך. כשהתחילו חכמים
 מדינים בסכנה, שעתידים הרבה אוצרות של היצירה
 להשתכח מישראל, על ידי זה שהתחילו בני ישראל עוב
 הערבית אל הספרדית, קמה בקהלות רבות של הימים ההם
 נולה לתרגם את רבי סעדיה גאון ורבותיה ללשון העברית.

תנועה גדולה לתרגם את רבי סעדיה גאון ורבותיה ללשון העברית,
 של רבי יהודה הלוי, שגם ספרו הגדול, "הכוזרי" ניתרגם אף הוא
 לעברית. וכיום הזה אנו רואים, שכל מה שלא ניתרגם לעברית אבד
 לעולמים. לא עמדו להן לארמית ולערבית כל אותם אוצרות היצירה
 רה הגדולה, שיצרה בהן האומה הישראלית, כדי שתהא זו מתאחות
 בהם ומעמידה אותם עולמית. החוק הטבעי עושה את שלו. החיים
 דוחקים את השפות הזרות, ושום אמצעים מלאכותיים לא יועילו
 כאן. חק הוא ואין לשנותו.

ורוצה אני לנגוע כאן בעוד אפיזודה אחת הנוגעת ללשון
 הארמית. לשון זו כבר מתה היא. בחיים אין לה שוב שום אחי
 זה. אין מדברים בה ואין כותבים בה. וכאן אירע דבר מוזר: הספר
 הקלסי של הקבלה, ה"זהר", מתחבר דווקא בלשון פסיכודארמית!
 בוודאי, שהיתה בזה כוונה ידועה: לעשות את הספר "מיסטי"
 יותר. אבל בין כך ובין כך עובדה היא, שספר ראשון זה בקבלה
 נתחבר בשפה, שהיתה כבר אותה שעה מתה לגמרי. אבל גם כאן
 מתגלה דבר מעניין: אף הקבלה משתמשת בלשון הארמית אך
 ורק בספר ה"זהר" ובאותם הספרים הקרובים לה. כמו: "תקוני
 זהר" והאחרים. אבל מאותה שעה, שהקבלה נעשית למוד לעם,
 כשהיא מתחילה להתפשט בקהל הרחב, מיד היא מתחילה להשי
 תמש בלשון העברית, וכל ספריה נכתבים עברית. וכך היא הטני
 דרציה תמיד ותדיר: כל שעה שיש שאיפה ורצון ליצור מוזן רוח
 ני בריא בשביל המון העם הרחב — יוצרים אותו בלשון העברית!

נגעתי כאן בשתי לשונות: הארמית והערבית. הלשון העברית
 לא היתה אותה שעה שפה מדוברת. ובכן, איפוא, משמע מכאן,
 שהלשון העברית לא היתה לשון חיה? שחסרים לה, כביכול, הוויה
 טמינים של לשון חיה? שחיותה כאילו נסתלקה הימנה ונתגלגלה
 ללשונות אחרות, והיא עצמה נהפכה, כביכול, ונעשתה לשון של
 שבת ומועד בלבד?

אין אני מיסתיקן, אלא רציונליסט. מאמין אני בחוקיו של
 הטבע. אבל באותה שעה אני שוב מאמין באמונה שלמה, שהאינדי
 סמינקט העמוק והבריא של האומה הוא שלא נתן ללשון העבר
 רית להיות שפת הדבור והחיים. ולא בכדי עשתה האומה מה
 שעשתה!

אשרינו, שלא דברנו עברית כל אותן התקופות. כי אלמלי
 היינו מדברים עברית בכל שנות נדודינו בגולה, אינני יודע, מה
 היה בסופה של לשון זו, ואם בכלל היתה לנו עוד לשון עברית
 בעולם כיום הזה? אמת, כל לשון יש לה הרבה דיאלקטים, ואין
 יוצא מן הכלל הזה. אבל אין בכך משום אסון, כל זמן שהאומה
 יושבת בארצה ויש לה הכוח לשעבד את הדיאלקטים השונים
 לשרותו של אחד מהם, שמשום מה נתקבל בלשון לאומית לכל
 המדינה. בתנאי זה הדיאלקטים השונים לא רק שאינם מוזיקים
 להדיאלקט השליט, אלא שהם גם מפרנסים אותו, מעשירים אותו
 ועושים אותו עתיר-צבעים וצלילים, צורות ותמונות. אבל מה היה
 עולה לה ללשון העברית כשאין לאומה העברית ארץ ומרכז וכוה,
 והיא נעה ונדה מעם לעם ומשתעבדת להשפעותיהן של אומות

אין אמת בשמועה, האומרת, כי בית-הספר היהודי היה צדדי, דתי, עוד לפני שלש מאות שנים היו קיימים בישראל נד ספר, שהיו מלמדים בהם גם פילוסופיה, תכונה, הנדסה וכו' למורים. דבר המובן מאליו הוא, שבאותם הימים היו כל הלשונות קשורים בדת; אבל הם היו נלמדים.

ואם רוצים אנו להיות אנשים כנים, עלינו להודות, שאם תפסה לשון הדבור מקום בבית-הספר, מכל מקום לא נהיה מעולם כעיקר ויסוד. היא היתה רק ענין של למוד ושל שמוש בשי. בשנים הראשונות היו משתמשים בה בכדי להסביר לתלמיד מה שכתוב בספר העברי. אבל מכיוון שגדלו התלמידים והיה לכלל הבנה במקור גופו בלי תרגום, מיד הלך לו התרגום. אכן, כאלה, שאפילו אחר כך, מפני שיגרא דלישנא, היו לפעמים מוכים פים לתרגום ואומרים: „אמר רבא — האט רבא געזאגט“; אבל כאמור, לא היה זה אלא שיגרא דלישנא בלבד. והתלמיד ידע נב פירושים של הדברים ושוב לא היה זקוק לתרגום. רק זמן ידוע היו משתמשים בשעת הלמוד בתלמוד בלשון אידית. אחר כך היו עני רים הכל ללשון העברית. וכל זה אינו דבר שבמקרה בלבד, אלא הכל נעשה על פי האינסטינקט הבריא של האומה, וטעמו נגמיר עמו.

אלמלי היתה נשאת הלשון העברית כלואה רק בתוך הכני בלבד, אפשר שהיתה מתאבנת בסופה, דוגמת הלשון הלטינית והיתה נלקית בחוסר אינטימיות וחמימות של לשון חיה. הלשון העברית היתה נעשית או לשון מלאכותית ויבשה. אולם כמו שדי המלך היה זקוק בזקנתו לסוכנת, שתחממו, כך היתה הלשון העברית זקוקה לאיזון „סוכנת“, לאיזון שפה מדוברת חיה, — אם היה זו הלשון הערבית שלפנים, או אידית של עכשיו, כדי להתחמם לאורן. לקבל מהן חיות, אינטימיות וגמישות. ולפיכך לא היתה הלשון העברית מעולם שפת-ספרים מתה; כי היתה מתדבנת תמיד ללשון חיה, ועל ידי כך נעשתה חיה גם היא. מצד הארץ היתה השפה המדוברת מתעלה על ידי דבוק זה והיתה מקבלת קצת מקדושתה של הלשון העברית. בשעה שצרפו ל„עברי“ את ה„טייטש“ וזווגום יחד, יצא מהם ה„עברית-טייטש“ והיתה לאי דית, המקובלת אצל חלק גדול מן האומה. אבל אם יתגלה ה„טייטש“ מן ה„עברי“, — אותה שעה לא יהיה אלא „טייטש“ בלבד, ואין לו שום זיקה לא „עברי“ ואף גם לא לאידית. יש חיה וערך לאידית, כל אימתי שהוא דבוקה ללשון העברית ויונקת מלש דה. אבל כשהיא פורשת מהלשון העברית, פוסקת זכותה והיא מקפחת את ערכה.

וודאי שהאידית שלנו היא אצלנו בחינת „גיוורת“, ואף גם גיוורת כשרה. כ„רות“ בשעתה, כך גם היא לגיוורת את הלשון העברית רית במשך דורות רבים. ולפיכך, כל זמן שהיא עומדת בצדקה, כרות המואביה, ומתדבנת בנעמי העברית באמת ובתמים. — הרי היא רצויה לנו והיא יכולה אפילו לזכות ולהעמיד מקרבה את דוד המלך. אבל משעה, שאין היא רוצה להדבק בזרעו של ישראל, והיא פורשת לה וחוזרת לארץ מואב, — שוב אין לה תקנה להעמיד דוד מקרבה, אלא „מואבי“ בלבד.

הרי לפנינו אותו זיווג טבעי, שזיווגה האומה העברית בכל שעה שעמדה לפני הבחירה: אם לקיים את הלשון העברית בדבור

ולשונות ותנאים שונים? הלשון העברית היתה קולטת בכל מקום תשעים וחמישה אחוזים של מלים משפות זרות, כמו שאירע להדיאלקט הסורי-ארמי, המדובר עדיין בפי יהודי סוריא, והיא עצמה היתה בטלה ברוב. הגעו בעצמכם: מה היה עולה לה ללשון העברית, אלמלי היו היהודים שבספרד ושבצרפת ושבאשכנז מדברים בימיהם עברית, בשעה שלא היו מקבלים „מייץ“ מאיזה מרכז שהוא? הלשון העברית היתה מתפוררת או לכמה וכמה דיאלקט טים, כמספר ארצות הגלות והנדודים, וכל דיאלקט שונה מחברו, כשם שלשון הארץ האחת שונה מלשונה של הארץ השניה, ונמצא: יהודי ארץ אחת לא היה יודע לשונו של יהודי מארץ אחרת. אמת, אין לך שום לשון בעולם, שאינה משתנית במשך הדורות. אבל זהו שנוי בשביל האומה כולה, בלי יוצא מן הכלל. מה שאין כן בעברית, שהשנויים שהיו חלים בה בכל מקום, היו נשארים ענין רק לאותו המקום בלבד, והלשון העברית שביתר הארצות לא היתה מקבלת שנוי זה. ובאופן כזה היונו מקבלים במשך הדורות כמה וכמה לשונות עבריות אחרות, המון דיאלקטים שונים, שאין בין כולם אלא אחוזים מעטים של מלים משותפות, והשאר הוא ערבוביה של לשונות אחרות, והלשון העברית המקורית היתה בינתים בטלה ועוברת מן העולם.

על פי אינסטינקט עמוק גזרה האומה העברית על עצמה, וקיימה גזירה זו בקשיות עזרה ובעקשנות רבה: לקיים את הלשון העברית רק בספרות-בלבד, הואיל ולא היה לה מרכז, אשר ישמש לה ערובה בשביל טהרתה והתפתחותה הנורמלית של לשון זו בדבור שבפה. וכי לא היתה לאומה העברית די עקשנות מספיקה כדי לקיים את „השנים מקרא ואחד תרגום“ אפילו בימינו אנו, בשתרגום זה נעשה דבר שאין לו שום טעם ורית, מפני שהלשון הארמית נעשתה כבר בלתי מובנה לאומה, עוד פחות מובנה אפילו מהלשון העברית עצמה?! ובאותה שעה לא הראתה האומה לגבי הדבור העברי אפילו עקשנות כלשהיא, אלא וויתרה עליו תיכף ומיד, כאילו היה דבר של מה בכך — הא כיצד? מכאן אתה אומר, שכל מה שעשתה האומה לא עשתה אלא בדעת ובחשבון. ואם וויתרה לשעה על הדיבור העברי, לא היה זה אלא מפני החשש, שמה יגרום דבור זה נזק ללשון העברית, באין מרכז, שישקוד על תקנתה וטהרתה. ובחרה האומה שתהיה לה לשון עברית אחת טהורה בכתב, מאשר הרבה לשונות עבריות בעל פה, שהן פלסתר ונכריות בינן לבין עצמן.

כל זה היה נכון והגיוני עד עכשיו. אבל עכשיו, כשהתנועה הארצית-ישראלית לבשה צורה מוחשית, כשהלשון העברית נעשתה שלטת בארץ, הרי אין עוד מקום לאותם החשש והפחד ואפשר לעשות את הלשון העברית שפת-דיבור אפילו בארצות הגלות; מפני שיש ארץ ישראל, שהיא שומרת עליה ומעמידה אותה. ומשום כך התחילה עכשיו בחוץ לארץ אותה התנועה החזקה, המתכוונת להפוך את הלשון העברית ללשון מדוברת בכל מקום — והצדק אתה והנצחון מזומן לה.

כיצד התייחסה האומה העברית לשאלת החנוך בלשון העברית ובשאר הלשונות? מה אמר לנו בדבר זה האינסטינקט הלאומי? האומה פתרה את השאלה הזו באופן ברור: עיקר החנוך בבית הספר הוא הספר העברי!

למשך פרוסת חמת בעבריות תיום

ובדל כוכב בבכות האופל.

בזה שהוא עושה את השמש והיורח והכוכבים פרוסות להם ונכניה וכדומה, הוא מתגאה, כנראה, מאד. מיטפורות כמין זה חוזרות ונשנות בכל שיריו כמעט. עוד לא נתקלתי אצלו אף בשורה אחת, שתהא נוגדת במיתרי הלב מנע כלשהו. הכל, הכל, החל ב„דיו“ שלו וכלה באחרון שיריו ב„כתובים“, אינו אלא קוסבינציות של מות (והמות לא גדול!) רעיון כזב הלשאה מתברבל כאן במחלצות על גבי מחלצות, מחלצות ש חרוזים קופלי ש יום.

„הוא מקפץ מגג אל גג

כי אין שואל, כי מיותר הוא:

ולל פתרון — כאסרו ח ג —

לחלומות שכבר נפתרו“.

בעשר השנים האחרונות רבו הפטפנטות, ההפקרות ואחיות העני בכ ל הספריות וביתוד בספרות הסובייטית (והכל על סמך הטחפס לעשות מהפכות בחרוזים קל מאד). אבל שם ה„שונד“ מקור לפחות, ואילו כאן גם זה אינו. והנה בא שטיינמן ומתריע: „הסו זמרה חד בדוריום I“ (אגב, שמעתי, כי חברי מערכת ה„כתובים“ אי קוראים זה לוח בשם הפרטי, אלא: „חד בדרא I“). ברם, כאן, מונכח: אין תוכנו כברו. שטיינמן סוף-סוף הוא איש ח ת ו כ ו, ועל מהותו הוא מוכרח לשנוא להטים נכובים תכלית שנאה. בסתר לבו ה מתייחס אל שירי שלוונסקי — אינו מסופק בזה אף רגע — כהתייחסו שירי נפתלי הירץ וויזל. הלא כה דבריו („במורת הזמן“): „הנה ה שיריים... לפנינו הם... קראו נא בהם... תפשו נא בנרות אף ניצ

ג. ש ו פ מ

שְׁתֵּים שָׁלֹשׁ שׁוֹרוֹת

הצדק בעולם הגדול אינו בדידו; נלחם- נא לו, לפחות, בעולמנו הקטן, ולו רק כ„מעצמה“ זו שלנו.

„פסוקי זמרה חד בדוריום“

כך מכנה שטיינמן ב„כתוביו“ את שירי שלוונסקי. אכן, לויצן גדול הוא שטיינמן זה — ואנכי לא ידעתי! כדי להבליט את הליצנות שבדבר, הרי הוא מדפיס בסמוך, לשם אילוסטרציה, את השיר יום ה„חד בדוריום“ עצמו, ואלה הם:

„רוכסי גגות התגובבו בגוב
וסמטאות בפחד האצבי עו,
יפעה ומסוס אל חיק הרחוב
שופכו, שופכו כלתוך גביע.
וארוכות שלש מעל כל גג עקום
שיני רקב תשלחנה מול פור עופל:

(*) זאת למודעי, אם עוד יש צורך בהודעה, שדברי הערכה על סופרים וספרים הם תמיד על דעתו של המעריך ואין המערכת מצטרפת לדעתו ופעמים יכולה גם להתנגד לדעתו נוגד גמור (כמו במקרה זה, למשל). — ה מ ע ר כ ת.

האידית השארת-הנפש על ידי תרגומה, הטוב או הרע, ללשון העברית. אבל כל מה שלא יתורגם הימנה לעברית, אבוד יאבד וזכר לא יהיה לו. שום רצון טוב וכוונה רצויה לא יועילו כאן. זהו גור דין מן השמים ואין מי שיעכב בעדו. מה שאירע ליש עשרה הלשון נות ה"אידיות", הוא שיארע גם להשבע-עשרה. גזירה היא מלפני ההיסטוריה ואין לשנותה. יכולים אנו לקרוע על כך, יכולים אנו לחלץ את נעלינו כאבלים, יכולים אנו לשבת "שבעה" על הארץ — אך כל זה ללא הועיל. גור הדין כבר נכתב ונחתם בטבעת ההיסטוריה — ואין להשיבו. גזירה היא!

ולפיכך, כשאני לעצמי איני מפתח כלל מפני ה"אידיות" המתגרה. יש לי ההכרה הברורה והבטחון המוחלט בתוצאותיו של פולמוס זה; ומשום כך אינני מהסס ואיני מרתת. אדרבא, תהייתה ברוכות הידים, היוצרות בשביל העם באידית, — אם יצירתם בלשון זו תהא מעולה יותר. מימי לא דרשתי משום סופר, שיכתוב דווקא בעברית, אם באידית עולה לו יצירתו יותר יפה ומובה, אבל באותה שעה, שהאידיות מרים יד על הלשון העברית הלאומית, הריהו שונא ואויב ומצווה לקצץ כפיו!

כשאני לעצמי איני נלחם אפילו באידיות הכי מחוצות, מפני שיועד אני, שאפילו החוצפא הכי גדולה לא תועיל כאן. ד"ר זיט לובסקי פנה אלי פעם ובקשני לפרש את דעתי בשאלת הלשונות. השבתי לו מה שהשבתי, אבל בתוך השאר כתבתי לו, לאמר:

רוצים אתם לפקק את חוט שדרתה של האומה ולפסוק את ראשה מעל גופה, וסבורים אתם, שעל ידי זה יעלה מה שהוא בידכם, שתשיגו על ידי כך איזו תכלית שהיא. אבל נעלם מכם דבר אחד, שכבר היה כדבר הזה בישראל בימי של ירבעם בן נבט. גם הוא רצה לבנות במקום מרכז לאומי אחד לישראל בירושלים עוד מרכז שני, ולשם זה העמיד עגל אחד או שנים בשומרון, וחשב שעל ידי כך כבר עלה רצונו בידו. חשב ומעתה הכל יודעים, מה עלה בסופו של דבר. עשרת השבטים הללו אבדו בשבילנו, ואין איש יודע אפילו להיכן אבדו. נשארו בעולם רק אותם שני השבטים, שעמדו באמונם לקדשים ההיסטוריים של האומה.

מכאן אתם למדים, שלא ה ר ב י ם מכריעים, ולא הרצון מנצח. ולפיכך אין שאלה זו של הלשונות שאלה של רצון, או שאלה של רוב ומיעוט. מאמין אני באמונה שלמה בחושה הבריא של האומה הישראלית; ואומה זו לא תן בשום אופן למי שהוא שיפקק את חוט שדרתה או שיפסוק את ראשה מעל גבה!!

ויש בינינו חכמים אנשי שלום: — חסידיו של הלשונות. אלה הם ה"פולקסיטים", ה"דימוקרטיות", מתדרו של דובנוב. הללו הם בעד שלש לשונות: אידית, לשון-המדינה והלשון העברית. ה"תלמוד" מספר, שבימי משה רבינו, בשעה שבנו את המשכן, היתה חיה אחת בעולם, ה"תחש" שמה, שהיו לה שני "חומי השררה". אין חכמי הוואלווגיה שבינינו יודעים חיה זו מה היא. גם הארכיאולוגים עוד לא מצאו שרידים ממנה. על כל פנים איני מאמין בחיה, שיהיו לה שלשה חומי שדרה. מעין זו שהפולקסיטים רוצים לבראה. אני לעצמי מאמין באומה, שיש לה רק "חוט שדרה" אחד — הלשון העברית! מה שהיה הוא שיהיה.

מסר לדפוס: משה כהן.

מה ולהעמידה על ידי כך בסכנה של התפוררות לעשרות דיאלקט שונים, או לעשותה לשון הספר בלבד ולהביאה על ידי כך להתאבנות ותלישה מן החיים. בשעת ברירה שכזו בחרה לה נמה בחושה הבריא בדרך חדשה, היינו: להחם את הלשון העברית בנשימתה של לשון-דבור חיה. ובין כך נשארה הלשון העברית חיה לא רק בתוך הספר בלבד, כי אם גם בקרב הנשמה. כזו היתה שיטתה של האומה כל אותם הימים, שלא היה לה לשון העברית מקום בעולם, שהיא תהא שם לשון חיה ומדוברת. לא מאותה שעה שהלשון העברית חדלה להיות בארץ ישראל "שוקדורש" ונעשתה שם לשון-חול, לשון החיים היומיומיים, מן הדבור והמעשה, — מכאן ואילך הולך ופוחת הצורך ב"זיוור" והלשון העברית אינה זקוקה עוד ל"סוכנת"...

וודאי שהימים אנו תורה ללשון האידית, שהממה את הלשון העברית ימים רבים. מודים אנו בדבר זה וזכותה זו תעמוד לה. לאיני יודע, אם תוכה הלשון האידית להיות נעכלת על ידי כשם שאירע זה לארמית. סוף סוף קרובה היא הארמית, לא לשון שמית, ללשון העברית. ואגב, אין הלשון העברית מתעדת כלל לצור את הגלות, את חיי הגלות. בלשון העברית יצירו ואז את החיים החפשים שבארץ ישראל. אבל יש אפשרות שיר בעברית גם את חיי הגלות ולא לאבד על ידי כך לא את ימותם של החיים הללו ולא את גוויגוויניהם השונים. על זה נהו באופן מזהיר מנדלי מוכר ספרים וברקוביטש בתרגומו למנותים משלום-עליכם, שלפי דעת רבים הם עולים בטובם חוקם על המקור האידית עצמו.

ואם רוצה האידית להציב לה זכרון לדורות, אין לה תקנה אחרת, אלא להתקשר עם הלשון העברית. מחוץ לקשר זה אין אריכתה לאידית. בשעה שהיא מרימה את ידה על הלשון העברית — היא שעה היא מאבדת את זכותה להתקיים.

כבר אמרתי, שאין אני מתנגד לאידית, מפני שבה למדנו רבי "נר" והיסטוריה עברית. תמהני, אם בזמנים אלו ובתנאים של ימינו מסוגלה האומה לברוא לה מחדש לשונות חדשות, אידית ויה. אבל דבר אחד גלוי וידוע לפני: באותה שעה, שהלשון העברית נעשתה חיה בארץ ישראל, ובלשון חיה היא מתגלית ומורגת על בימות החיים, — בשעה זו נתרופף הרבה מעמדה של אידית, וכנגדה נתחזקה הרבה, — אם מרצוננו או שלא מרצוננו, עמדתה של לשון המדינה. ומכאן שהאומה העברית לא תוותר מית על הלשון העברית, (אין אדם אשר יוכל להפריחה לעשות דבר זה, גם לא זיטלובסקי); ומכיוון שמשא של של ש ל שור הוא דבר שאי אפשר לאומה — ממילא יוצא, ששקיעתה של אידית היא "הכרה היסטורית", ואין לשנותה. ובשביל קיומה של אומה העברית אין לנו, אלא להשליט בחייה את הלשון העברית. גם היהדות הגרמנית, — והוא הדין הצרפתית והאיטלקית, — נחת על סף התהלות הלאומי, הרי זה במדה מרובה, רק בשביל להתלקח מהלשון העברית.

בשבילי הסוף הוא ברור וגלוי, ואני מוצא בו טרגיות מרר. סוף סוף הרי היתה האידית אכסניה לכולנו. סוף סוף הריהו נחת אבותינו ואבות אבותינו; סוף סוף הרי יצרה האומה, ונפלה, בכתה בלשון זו! נחמה אחת יש לי, שתהא לה ללשון

לנו כל שהוא. חפשו נא, אם תמצאו, רבותי, קראו נא גם לי ואשמח גם על המציאה. לצערי, לבשתי, לא מצאתי בתרומים האלה אף צל של יפיוט. אכנה את הדבר בשמו הראוי לו: זו היא גרפומניה, רבותי, בעל ממש.

שטיינמן, כשהוא רוצה, הוא מבין. הוא אך מ כ ו ו ן למרוד בזה, אבל בינו לבין עצמו הוא יודע אותה.

צ ע ר ב ע ל י ת י ם

כתבתי פעם: "במלכות השירה אין למלוך ביד חזקה!" אבל למעשה הנהגתי כך. למעשה מצוים גם כאן, "המולכים מעצמם". הנהגתי כמה מקרים משורריו, בני גיל, שהוא, שלונסקי, אינו מגיע לקרלוסיהם וזורה אחת שלהם מכריעה את כל הסוברים שלו (דוד פוגל, וק לובסבוב, רחל, מאיר מוהר ועוד), שקט מסביבם, ודווקא הוא אינו להעשות האסמרה בלגיונות. הרי שתפתו ה"כתובים" ועשוית יעקמה שלהם לא שבו ריקם. הגנדרנות, הקפיצות בראש, וזו הכמות הנחלה ל כ ש ע צ מ ה, "השפע" (המשורר האמיתי, החוצב מ שור מלבו, שורותיו ספורות. התמצית מעטה. המרכז — נקודה. על כאשר אין לב ואין תמצית ואין מרכז — שם שורות מנוקדות אין מ ש הצפה, שם ש מ פ ו ן!) — והקהל על כרחו עונה אמן. הנה כי כן אנו רואים את התרומים הללו עוברים את גבולות "המובים" וחודרים גם אל תוך האורגנים הסריזיים שלנו. העורך של גדות העברות, למשל, איש שכולו כובד ראש ו"זאכלוכיט" ושנאת יקית, קורא את הכת"ו ומושך בכתפיו:

"אינני איש ת"תן, אינני פת אושפיו"

ולא לראות בעולם יה נברא עם, — בידי כל אש הפקידו פה תזין

להאבד כל כלי רעם.

ולו ניתן הצו:

לך לך והשתולל,

דלג מרחוב לרחוב

ונשך ונשך ככלב" —

וכו' וכו'.

ואותו הדיואלוג הנפלא על שפת הסינה:

היא: "אתה נבל בצלב ישו..."

הוא: "אני פיוטן, עברי מזור מארץ כנען, הן גם אני בוכה בתן והד לא יען."

וה"אוינפאל" כולו גאוני ממש. "מאז עברו חמש שנים, חמש שנים במעוף הנשר (השוואה זו, כמדומה, יש למצוא גם אצל נפתלי הירץ וויזל) — ושוב אל הגשר.

"ושוב: חצות. אי דמות חלפה

ומתופת קול סירנה.

והיא צופה, צופה, צופה

מ ת ו ן הסינה."

אנו חשים בעליל, עד כמה גורל הנערה הפריואית נגע עד לבו של הפיוטן מארץ כנען. אינו ישן בלילות!...

העורך קורא את הכת"ו ומושך בכתפיו, אבל מה יעשה? אלפי גליונות ה"כתובים" מעיקים עליו. "פסוקי זמרה חד בדוריים!"... והוא מוכר את התרומים לדפוס. אבל אותה שעה רחמנות עליו, על העורך.

צער בעלי חיים!...